

IZVJEŠĆE UGARSKOG DVORSKOG VIJEĆA JOSIPU II O
EKSKORPORACIJSKOJ KOMISIJI

Ivan J u r i š i ć

*Izješće Ugarskog dvorskog vijeća Josipu II od 5. VI. 1787. glede sjednice Kraljevske potkomisije dana 3. X. 1786. o šteta-
ma u prekokupskim šumama od 1778. do 1784, žalbi sisačke
općine protiv vlastelinstva Sisak i Topolovac, te žalbi jedne
plemičke obitelji*

Trećeg listopada 1786. u utvrdi Sisak održana je sjednica subdelegirane, mješovite, političko-vojnokrajiško-komorske kraljevske komisije, na kojoj su raspravljana neka pitanja vezana za provođenje ekskorporacije (izvlaštenja) prekokupskih posjeda Zagrebačke biskupije.¹ Protokol sa sastanka spomenute komisije dostavljen je zagrebačkom komorskom administratoru Sigismundu Komaromiju,² te zagrebačkoj županiji na uvid. Petog lipnja 1787. poslalo je Ugarsko dvorsko vijeće vladaru Josipu II, sumarni izvješćaj o zasjedanju u Sisku, s mišljenjima administratora Komaromija, županije i nekih drugih institucija i pojedinaca vezanim za pojedine predmete raspravljane na sjednici, te mišljenjima i primjedbama samog Ugarskog dvorskog vijeća.³

U uvodu dan je pregled spisa i predmeta o kojima se na sjednici raspravljalo da bi se lakše razumjele o njima usvojene odluke.

a) Dvorski reskript od 27. veljače 1784. u kojem se kaže da u svezi odluke kojom vlasnici dobara predanih pri ekskorporaciji dobijaju na uživanje komisijski određeni ekvivalent, treba uzeti u obzir i one štete uslijedile nakon popisa i procjene dobara, godine 1778. da bi se ti ekvivalenti mogli što točnije i pravednije odrediti.

b) Kraljevska komisija za okončanje postupka oko onih ekskorporacijskih predmeta za koje je to odobrio vladar, pod predsjedništvom tadašnjeg riječkog guvernera Aljmašija,⁴ obznanila je, u svezi ovoća, u izvješću sastavljenom u Zagrebu 18. srpnja 1784. da je jedan dio šuma, procijenjenih 1778. tijekom vremena bio uništen vađenjem stabala iz korijena. Zemljišta dobivena tim postupkom prodana su zatim, uz uobičajena podavanja, podložnicima za livade. Komisija je smatrala da se ovo uništavanje šuma

¹ O ekskorporaciji prekokupskih posjeda zagrebačke biskupije vidi: Ivan Jurišić, Primjedbe krajiških vlasti na popise šteta prouzrokovanih u prekokupskom dijelu posjeda zagrebačke biskupije u razdoblju od 1784. do 1793. kad je bio inkorporiran u Bansku krajinu, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu 24. 217-228.

² Sigismund Komaromy bio je kao predstavnik Ugarske komore vijećnik Hrvatskog kraljevinskog vijeća. Godine 1778. zadužen je da kao predstavnik Komore sudjeluje u poslu ekskorporacije prekokupskih posjeda zagrebačke biskupije.

³ Izvješćaj je pohranjen u Arhivu Hrvatske, fond Kraljevske i druge komisije (Excorp. bonorum Transcolapianum Episc. et Prioratus), svežanj 50, 1, 1787, 2. Nepaginirano, njemački, gotica.

⁴ Pavao de Szadany i Torok Almasy, 1749-1821. Riječki guverner od 1783.

i podjela zemljišta njime nastalih nikako ne može smatrati štetom u smilu spomenute dvorske odluke. Naime, s obzirom na dalekovidnost, odnosno dalekosežnost popisa šuma, smanjenje prihoda u rubrici "šume", prouzročeno manjom masom drveta, može se obilato nadomjestiti naknadom livade. Raspravljano je nadalje (ali ne i odlučeno), kako postupiti ako spomenuti podložnici nakon što su kupili ta zemljišta s biskupovog vlastelinstva, plativši u gotovom sva uobičajena vlastelinska (dominikalna) podavanja (praestationen), uskoro nakon što su ih iskrčili, a prije nego su daljnjim uživanjem nadoknadili troškove kupovine i iskrčenja tla, potpuno ih izgube, ili bez obzira na investituru (prava posjedovanja tog zemljišta), budu primorani na plaćanje vojnog poreza nazvanog pripomoć (Beihilfe)? Neće li takvim podložnicima možda trebati vratiti iznose investicija (ulaganja) u ta zemljišta, utvrđene od strane biskupa, uz novac uskraćen još od godine procjene (1778). Na kraju, komisija je smatrala da daljnje raspravljanje o okolnostima te kupoprodaje zemljišta nastalih uništavanjem šuma, između sada već vojnih podložnika i prijašnjeg vlastelinstva, kao i rješenje tog pitanja, ovisi o tome da li su podložnici pristali na tu kupovinu svojevrijedno na osnovi ugovora ili im je to bilo nametnuto (kako je to u protokolu subdelegirane komisije nagoviješteno), uz prijetnju kazne kao posljedice nepristajanja na to.

c) Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće i Ugarska dvorska komora dale su u spisu datiranom 11. listopada 1784. mišljenje, da bit (meritum) navedene investiture treba istražiti spomenuta subdelegirana komisija.

d) Sedamnaestog srpnja 1786. uslijedila je odluka vladara, kojom je i ovaj predmet, kao i neki drugi ovisni o njegovoj potvrdi, upućen subdelegiranoj komisiji na daljnju raspravu, prema prijedlogu navedenom pod c. Budući da je Dvorsko ratno vijeće komisijski istraživalo i neke tužbe nove sisačke općine podignute protiv njihove zemaljske gospode. Zagrebačkog kaptola i vlastelinstva Topolovca grofa Josipa Keglevića i pokušalo ih riješiti, vladar je zapovijedio da spomenuta poddelegirana komisija istraži i te tužbe, te po mogućnosti ukloni njihove uzroke.

e) Na kraju navodi se molba plemićke obitelji Božojević iz Brkiševine na Kupi (Berkissevina), Zagrebačka županija, o kojoj je komisija također imala raspravljati.

Navedena subdelegirana komisija usvojila je na sjednici od 3. listopada 1786. navedene predmete slijedećim redom:

1. U pogledu šteta u prekukupskim šumama nastalih iskorjenjivanjem stabala od 1778. na dalje (do 1784) i prodaje tako dobijenih zemljišta od strane tamošnjih vlastelinstava njihovim podložnicima uz uobičajena podavanja, komisija je izjavila da, budući su tome (uništavanju šuma iskorjenjivanjem) već prije težili i komandanti pograničnih (s provincijalom) kompanija, istražila je poddelegirana komisija, sakupljena na zapovijed vladara 1784. to na licu mjesta (in facie loci). Svoje mišljenje iznijela je u zasebnom spisu, uz prilog o odgovornosti za to, predan od strane zainteresiranih vlastelinstava. Smatrala je da tako dugo dok ne bude napravljen potpun izvještaj o svim onim zbivanjima sa navedenim šumama od 1778. na dalje, te o vraćanju za njih položenih suma novca, ovisiti će rješenje tog predmeta samo o odluci vladara.

Budući je taj predmet već bio razmatran ujednom ranijem komisijskom protokolu (iz travnja 1787) i o njemu zatraženo vladarevo mišljenje, Ugarsko dvorsko vijeće zamolilo je vladara da to mišljenje da što prije, budući da niti izjava sadašnje komisije povodom ovoga neće nikako biti dana prije nego uslijedi vladarevo izjašnjenje o tome.

2. U vezi žalbi sisačke općine protiv vlastelinstava Sisaki Topolovac, navedeno je kako se tim predmetom već prije bila pozabavila jedna krajiška komisija koja je ove žalbe razvrstala u tri skupine:

a) podnosioci žalbi traže povrat novca plaćenog za njihova zemljišta, budući da su vlastelinstva ionako za ta zemljišta bila dobila ekvivalent (protuvrijednost). Komisija je smatrala da nije pravedno da navedena vlastelinstva zadržavanjem dobijenog novca i primanjem zemljišta kao ekvivalenta, budu dvostruko nagrađena.

b) podnositelji žalbi bili su na topolovačkom imanju izgubili neke privilegije, koje su kao naseljenici, shodno ugovoru, tamo od davnine posjedovali: pravo ribolova,

hvatanja (lova) ptica, ispaše, drvarenja, žirenja, itd. Također su izgubili i sva tamošnja zemljišta i staje za stoku samo zbog toga jer su ekskorporacijom pripali Krajini.

c) istu nepravdu bilo je topolovačko vlastelinstvo nanijelo i nekim u to vrijeme već militariziranim prijašnjim biskupskim podložnicima na njihovim zemljištima kupljenim u Provincijalu.

Glede zahtjeva pod a) sisačka komisija je smatrala da je svaka daljnja istraga o tom predmetu nesvrshodna dok se ne utvrdi da li su podnositeljima žalbe od novca položenog za njihovu tada već militarizirana zemljišta njihove prijašnje zemljišne vlasti bonificirale desetinu koju su oni plaćali sa tih zemljišta, ili im taj novac treba vratiti državna blagajna.

Zahtjeve pod b) i c) sisačka komisija podjelila je u dva predmeta:

Prvi se odnosi na gubitak onog prava koje molitelji i ostali članovi sisačke općine stvarno (in concreto) imaju na osnovi postojećeg ugovora između vlastelinstava Sisak i Topolovac. Drugi se odnosi na eventualni gubitak zgrada ili nekih zemljišta, koja su oni sami stekli na topolovačkom provincijalnom zemljištu.

U vezi prve vrste šteta komisija smatra da o njima nije potrebno više raspravljati budući da su spomenuta prava ribarenja, hvatanja ptica, drvarenja, itd. podnositeljima tužbe pripadala samo tako dugo dok su bili sisački podložnici i činili dio one općine za koju je sisačko vlastelinstvo otkupilo ta prava od susjednog topolovačkog vlastelinstva. Osim toga, sva su ta prava spomenutim podnositeljima molbi, sada militariziranim, na području ekskorporiranom Krajini, bila, prema mišljenju komisije, ionako obilno nadoknađena.

S obzirom na drugu vrstu šteta navedenih u tužbi ekskorporiranih sisačkih podložnika, komisija je mišljenja da, budući su spomenuta zemljišta stečena pojedinačnom kupovinom od stranog (topolovačkog) vlastelinstva, one nasuprot (vis a vis) tog prodanog vlastelinstva ne treba smatrati ekskorporiranim podložnicima (za čije sesionalno zemljište je sam zemaljski gospodin - vlastelin, bio dobio ekvivalent), već vanjskim kupcima, koji su tamo stekli zemlju. Stoga ih, prema komisiji, bilo nepravdedno oduzeti im ta njihova zemljišta bez da se traži njihova investitura (da ih se uvede u posjed), a kako niti vladar ne bi dozvolio da zbog povučene granične crte jurisdikcije (između Krajine i Provincijala), privatni posjednici sa obadvije strane izgube svoje vlasništvo, bez da im se to nadoknadi, shodno mišljenju komisije, moralo bi se te Sišćane koji su na dijelu posjeda grofova Keglevića i Erdedija (imena se ne navode), ostaviti u mirnom uživanju njihovih ranije kupljenih zemljišta i staja tako dugo dok nakon konačne odluke o tome ili vlasnicima budu nadoknađene obostrane investiture, ili im se potvrdi daljnje uživanje tih posjeda uz uobičajena podavanja. Komisija je nadalje smatrala da je potrebno što je više moguće, požuriti plaćanje onih investitura koje su provincijalistima pripadale sa zemljišta koja su izgubili s one strane pogranične crte.

Ugarsko dvorsko vijeće, prije nego je o tome dano potvrdno mišljenje, našlo je za neophodno priložiti predstavku zagrebačke županije iz 1786. koja je usko povezana sa tim predmetom, a u njoj su komentirane tužbe grofova Julija i Josipa Keglevića, kao zemaljske gospode vlastelinstava Topolovac, da Druga banska regimenta nije njihova zemljišta na provincijalnoj strani samo činjenično (via facti) okupirala, već želi nad njima imati i formalnu jurisdikciju. U priloženom izvještaju Velikog župana zagrebačkog okruga, iz 1786. navodi se da je Hrvatska generalkomanda izjavila kako je ta tužba na posljednjem sastanku mješovite (ekskorporacijske) komisije riješena. Grof Majlath⁵ izjavio je (1787) da zbog povučene granične linije posjednici ne mogu izgubiti njihove legitimne investiture. Stoga ih treba uputiti zbog obračuna na subdelegiranu komisiju. Prema kakvoći posjeda kojeg su se odrekli trebaju ih namiriti sudske vlasti onih koji su posjede dobili na upotrebu: s jedne strane Kupe i Save provincijalnih dominija (vlastelinstava) a sa druge od dotične krajiške blagajne.

U svezi privilegija ribarenja, drvarenja, ispaše, itd. na koje su ti sisački podanici željeli imati pravo i u buduću, na temelju starog ugovora između međaša, Zagrebačkog kaptola, kao nekadašnje sisačke zemaljske gospode i topolovačkog vlastelinstva,

⁵ Grof Josip Majlath, veliki župan virovitički.

Ugarsko dvorsko vijeće je smatralo da je ova (sisačka) komisija potpuno u pravu ako iz gore navedenih razloga, molbe podnositelja u ovom slučaju odbije. Kao važan razlog za odbijanje tih molbi ističe tužbu sudu grofa Josipa Keglevića podnesenu protiv Zagrebačkog kaptola za nevaljalost (pravnu nevažnost) spomenutog ugovora, dostavljenu Vijeću iz ureda (oficijalata) grofa Keglevića. Stol sedmorice (tada najviši sud u Hrvatskoj) riješio je tužbu u korist topolovačkog vlastelinstva, tj. proglasio navedeni ugovor nevažećim čime su Kaptol i njegovi podanici izgubili sve one beneficije koje su do tada imali.

Glede drugog zahtjeva Siščana Ugarsko dvorsko vijeće ističe da su nakon njegove predstavke od 10. travnja 1787. u kojoj se pored ostalog govori i o investiturama s one strane ekskorporacijske linije, vladarevom rezolucijom koja je potom uslijedila, pretenzije Siščana za investiturama zaustavljene.

Na kraju te točke sisačkog komisijskog protokola spominju se nasilja (ne navodi se kakva), kojima su ekskorporirani već dvije godine bili ometani u uživanju njihovih zemljišta kupljenih u Krajini. Poradi toga upućivane su Hrvatskoj generalkomandi česte žalbe. Spomenuta je nasilja komisija smatrala ozbiljnim ekscesima i bila je mišljenja da te štete, prouzrokovane nezakonitim postupcima, moraju vlasnicima biti bonificirane (nadoknađene), prema činjenično utvrđenom stanju. Budući da su poplave priječile pristup u dotična mjesta, komisija je smatrala da bi trebalo dok ne bude ustanovljena komisija za to, opis i detaljno utvrđivanje opsega šteta naložiti obadvjema Banskim regimentama i Zagrebačkoj županiji. I Ugarsko dvorsko vijeće smatra da bi jedna mješovita komisija trebala temeljito istražiti u čemu se zapravo sastojala ta počinjena nasilja i kakvo je značenje toga za daljnju diobu podložnika s jedne ili druge strane ekskorporacijske linije, te da bi se oštećenim mogle nadoknaditi štete.

3. S obzirom na žalbu plemićke obitelji Božojević u kojoj se navodi da su biskupovi službenici podijelili zemljišta ekskorporiranih krajišnika dopala provincijalu takvim ljudima, koji ekskorporacijom nisu izgubili baš ništa, dok njihovoj obitelji nije kao nadoknada za njihova ekskorporirana zemljišta, dodjeljeno ništa, komisija je izjavila da, budući se ta tužba nikako ne odnosi na ekskorporacijski proces, već samo na eventualnu nepravdu u podjeli ekskorporirane zemlje, to su se tužiocima o ovom predmetu, (raspodjeli navedenog zemljišta), trebali raspitati kod biskupovih službenika. Komisija se ne želi baviti ovim predmetom, budući da to nije u njenoj nadležnosti. Ipak, predložiti će podžupanu zagrebačke županije, da spomenutu tužbu uredno podigne (utuži) pri Županiji. Trinaestog listopada 1786. podžupan je povodom toga izjavio kako je tuženi biskupski ured izjavio da zemljišta sa gospodarstava provincijalnih podložnika vlastelinstava (koji su ekskorporacijom potpali pod krajišku jurisdikciju) koja leže s ove strane Kupe i pripala su provincijalu, prema postojećoj odluci vladara nikako nisu mogla biti podijeljena predijalcima, budući da su oni za njihove oduzete realitete (nekretnine), ionako trebali dobiti ekvivalent na drugom mjestu, već su razdjeljena okolnim podložnicima, jer su oni oskudjevali sa zemljom. Podžupan je smatrao da se zbog ovoga tužbu plemića Božojevića može odbaciti kao neutemeljenu. Vrijedna pažnja bila bi općenita želja svih predijalaca, da ekvivalenti koje trebaju dobiti za njihove male posjede ne budu određeni u Banatu, već ondje gdje im je bilo dotadašnje prebivalište.

O pitanju lokacije zemljišta za nadoknadu baština predijalaca, koje je potakao zagrebački podžupan, svoje mišljenje (i to pozitivno), dao je i komorski administrator zagrebačkog okruga, S. Komaromi. Smatrao je naime, da bi za dobro vjerskog (crkvenog) fonda bilo mnogo korisnije da posjedi ukinutih redova opatica i pavlina, rasuti po Hrvatskoj, budu podijeljeni spomenutim predijalcima kao ekvivalent, dok bi dobra u Banatu, dodijeljena im i već djelomično doznačena, trebalo dati na upravu (povjeriti) vjerskom fondu, ili prodati kao cjelinu, a novac za to dobiti, namijeniti kao naknadu vjerskom fondu.

Ugarsko dvorsko vijeće se u pogledu tužbe plemića predijalista Božojevića slaže s mišljenjem podžupana da biskup nije bio obavezan navedenom predijalisti dati nikakvo zemljište sa svog vlastelinstva, kad je ovom, kao i ostalim posjednicima lena, bio doznačen ekvivalent u Banatu.

Glede želje plemenitih predijalista, da im se ekvivalenti ne dodjeljuju u Banatu, već u Hrvatskoj, i prijedloga administratora Komaromija u svezi toga, nakon što su uredbom vladara pojedini plemići posjednici lena upućeni na preuzimanje ekvivalenata u Banatu, prijedlog administratora može tim manje biti od pomoći, kad su mnoge stranke već uspješno namirene u Banatu i njima bi ovo na što ih se sada upućuje (isticanje zahtjeva da se štete nadoknade u samoj Hrvatskoj), prouzrokovalo koliziju.

Na kraju izvještaja moli se vladara da i o ovome što skorije da svoje mišljenje, kako bi se cijeli posao sa predijalistima mogao konačno privesti kraju.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Dieser Text beschäftigt sich mit der Geschichte einiger Besitze jenseits der Kupa, die dem Zagreber Bistum gehörten, während deren Expropriierung (1784-1793), als diese der Banska Krajina (Grenzgebiet des Banusgebiets) angeschlossen wurden. Zum Zwecke der Durchführung der Expropriierung wurden königliche Kommissionen ernannt, die dann Subkommissionen ernannten.

Eine dieser Subkommissionen trat am 3. Oktober 1786 in der Festung Sisak zusammen. Sie sprach über die Schäden an den Wäldernjenseits der Kupa, die da zwischen 1778 und 1784 entstanden waren, man verhandelte über die Klage der Gemeinde Sisak gegen die Besitze Sisak und Topolovac und über die Klage einer Adelsfamilie. Der Herrscher, Joseph der II., wurde über diese Sitzung in einem zusammenfassenden Bericht des Ungarischen Hofrates vom 5. Juni 1787 benachrichtigt. Der Bericht enthält auch Stellungnahmen und Bemerkungen des Ungarischen Hofrates selbst, der Zagreber Zupanija (Gebietsverwaltung) und die einiger anderer Institutionen und Einzelner, die sich auf einzelne während der Sitzung abgehandelte Punkte der Tagesordnung beziehen.

UDK 949.713

ISSN 0353-295 X

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

R A D O V I

VOL. 25

Z A G R E B

1992.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb - Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.